

Magyarországon az új katasztrófavédelmi szabályozás 2012-es bevezetésével egyedülálló iparbiztonsági hatósági és felügyeleti rendszer létesült nemzeti, területi és helyi szinten. Jelen cikk bemutatja a szándékos károkozás elleni védelem sajátosságait a veszélyes ipari üzemek esetében.

Kulcsszavak: iparbiztonság, szándékos károkozás elleni védelem, katasztrófavédelem, Magyarország

Bevezetés

Magyarország Országgyűlése a lakosság és a környezet biztonságának növelése és a civilizációs katasztrófák elleni védekezés hatékonyságának fokozása, a katasztrófavédelmi szervezetrendszer erősítése és a védelmi intézkedések eredményességének növelése érdekében a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (továbbiakban: Kat. tv.) elfogadásával 2012. január 1-ével létrehozta az egységes iparbiztonsági hatósági feladat-, szervezet- és eljárási rendszert. [1]

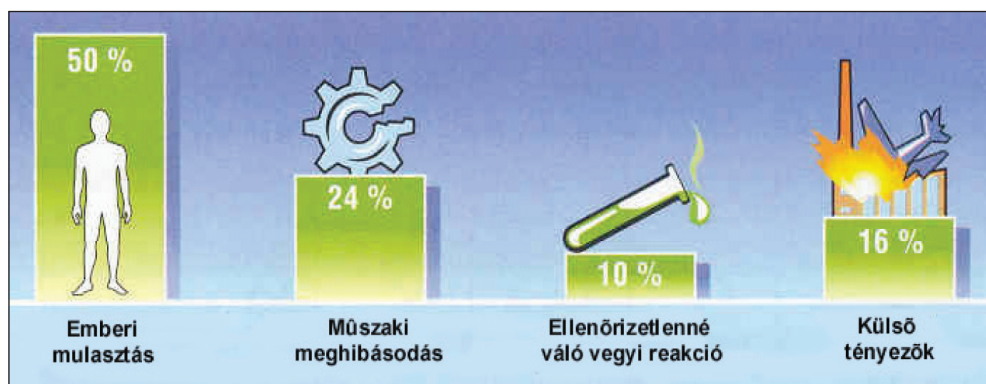
Az újonnan hatályba lépett – a polgári védelem és a tűzvédelem mellett a katasztrófavédelem harmadik ágazatának számító – iparbiztonsági szabályozás kiterjed a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésre, valamint a veszélyes áruszállítványok, a létfontosságú rendszerek és létesítmények védelmére, illetve a nukleáris biztonság katasztrófavédelmi feladatainak ellátására.

Jelen cikkben a szerzők áttekintik a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek okait, a súlyos balesetek elleni védekezéssel szembeni jogi szabályozás hatálya alá tartozó veszélyes üzemek szándékos károkozás elleni védelmét érintő sajátosságait.

Súlyos balesetek üzemeltetőől független külső okai

A veszélyes ipari üzemek tevékenységükből adódóan mindig valamilyen kockázatot jelentenek a környezetükre, az ott élő lakosságra. Az elmúlt évtizedben bekövetkezett súlyos balesetek okainak statisztikai értékelése azt bizonyítja, hogy az ipari balesetek leggyakoribb okai az „emberi hibák”, melyek többnyire az irányítási rendszer hiányosságaira vezethetők vissza.

A súlyos balesetek kialakulásához jelentős mértékben járult hozzá a műszaki, technológiai berendezések meghibásodása, ami végső soron kapcsolatba hozható az emberi mulasztással, hiszen a meghibásodás megfelelő ellenőrzéssel, felülvizsgálattal, karbantartással megelőzhető. A súlyos balesetek kialakulásának okait az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: A balesetek elsődleges okai [2]

Az üzemeltetésre visszavezethető okok lehetnek:

- a fizikai és a kémiai folyamatok paramétereinek változása;
- az adott üzemeltetési szakasz (azaz indítás/leállítás) alatt jelentkező veszélyek;
- a veszélyes anyagnak a készülékből való kiszabadulásának lehetősége;
- a berendezések (készülékek) és a rendszerek rendellenes működése és műszaki meghibásodásai;
- a többi berendezésre (készülékre) gyakorolt fizikai hatások;
- a kiszolgálórendszerek meghibásodása;
- az üzemeltetéssel, a vizsgálattal és a karbantartással összefüggő emberi tényezők;
- a kémiai szennyeződés;
- a gyújtóforrások (elektrosztatikus feltöltődés stb.) iniciáló hatása.

A belső okok lehetnek tüzek, robbanások vagy veszélyes anyagok szabadba jutása a biztonsági jelentés által lefedett üzem létesítményein belül. Ez más létesítmények normál üzemmenetére is káros hatással lehet (pl. egy vízvezeték törése a hűtőtoronyban, ami a hűtés helyi kieséséhez vezet).

A külső okok közül főleg a következőket veszik figyelembe:

- a balesetek hatásai (tűz, robbanások, mérgező anyag szabadba jutása) a szomszédos üzemekben (dominóhatás) és egyéb, harmadik fél által végzett tevékenységek és a szállítási hálózatok;
- a veszélyes anyagok telephelyen kívüli szállítása (pl. közutak, vasutak, csővezetékek, vízi szállítási útvonalak, olaj- vagy gázátadó állomások, légi szállítási útvonalak stb.);
- szomszédos üzembeli tevékenységekhez tartozó létesítményektől való funkcionális, kölcsönös függés;
- csővezetékek vagy más közös szolgáltatások;
- szállítási hálózatok és központok (a létesítményhez és/vagy az üzemhez közeli közutak, vasútvonalak vagy repülőterek);
- természeti veszélyforrások, mint a (rendkívüli) csapadék (eső, hó, jégeső), szél, szélviharok, villámcsapás, árvizek, fölcsumamlások, szeizmikus aktivitás stb.

Üzemi őrzés-védelemnél az esetleges szándékos tevékenységek hatását is figyelembe kell venni, melyek az üzem biztonságos működését befolyásolhatják.

Egyéb baleseti okok eredhetnek a tervezésből, az építésből és a biztonsági irányításból. Ezek az okok kapcsolódhatnak az üzemi életciklus felügyeletéhez, az üzembe helyezéshez, a leállításához, a készülék, illetőleg a folyamat átalakításához, a munkavégzés-engedélyezési rendszerhez, a karbantartáshoz stb. [3]

A veszélyes üzemek balesetei elleni védekezés szabályrendszere

A veszélyes üzemeket érintő nemzetközi és európai uniós szabályzási rendszer

Az európai közösségben a környezetvédelmi jogi szabályozást úgy alkották meg, hogy a tagállamok között ne legyenek eltérések az ipari tevékenységek szabályozásában és ellenőrzésében. Ez az elgondolás igen eredményesnek bizonyult, megkönnyíti a hatóságok munkáját, főleg, ha a károk az országhatáron túl is érzékeltetik hatásukat.

Az uniós szabályozás értékelésénél nem tekinthetünk el az ún. Seveso-irányelvek bemutatásától. Az irányelvek és azok módosításai válaszlépéseknek tekinthetők azon katasztrófákra, amelyek a tagállamok egész közösségének felhívták a figyelmét a megelőzési és következménycsökkentő intézkedések meghozatalának fontosságára. A Seveso I. irányelvben (82/501/EGK) helyet kaptak többek között a veszélyhelyzetre való felkészülés, a lakossági tájékoztatás, a közös riasztási, értesítési rendszerrel kapcsolatos alapelvek, kiegészülve a kölcsönös segítségnyújtással és az az információáramlás jogintézményével. [4]

Az irányelv szabályozza még a hatóságok feladatait, a munkahelyi biztonság és egészségvédelem kérdését, a környezetvédelmet, valamint a nemzetközi kapcsolattartó pontokról is rendelkezik. A gyártó felelősségének érvényesítésére is kitér oly módon, hogy információ szolgáltatásra kötelezi azokat a hatóságokat.

Az Európai Unió mindezen intézkedések bevezetése után úgy gondolta, hogy még mindig vannak olyan területek, melyekre nem fordítottak eddig elegendő hatósági vagy üzelmeltetői figyelmet. 1996-ban újra előkerült ez a témakör. Seveso II. irányelv néven kiadták a 96/82/EK Tanácsi Irányelvet december 9-én, amely 1997. február 3-án lépett hatályba. [5]

A 2003/105/EK irányelv, mely 2003. december 31-től hatályos, kiterjeszti a tárgyi a hatályt a bányászatban folyó tárolási és feldolgozási tevékenységekre és egyes hulladéklerakó létesítményekre. A rákkeltő anyagok listáját a megfelelő mértékadó mennyiségekkel együtt ki kellett bővíteni, ugyanakkor szükséges volt a környezetre veszélyes anyagokra vonatkozó mértékadó mennyiségek csökkentése. Az irányelv kiemelte az ammóniumnitrát alapú műtrágyák és karcinogén anyagok kategóriái felülvizsgálatának, kiegészítésének fontosságát, valamint módosította a vonatkozó mértékadó küszöbmennyiségeket. [6]

A Seveso III. irányelv 2012. augusztus 13-án emelkedett jogerőre. Magyarországon 2015. május 31-én történik meg a hazai jogrendbe való illesztése, június 1-től pedig megkövetelik a szabályozás alkalmazását is. [7]

A Seveso III. irányelv követi elődje filozófiáját, azonban új elemként a nyilvánosság tájékoztatása, a hatósági ellenőrzés, a nyilvánosság bevonása a döntéshozatalba, az igazságszolgáltatáshoz való jog is megjelenik benne. A Seveso III. irányelv kidolgozása nem tűrhetett halasztást, ugyanis a CLP-rendelet (lásd később!) kell igazítani hatályát. A Seveso III. irányelv 1. számú táblázata már a CLP-kategóriáknak megfelelően határozza meg a küszöbértékeket. Ilyen anyagkategóriák például a „H” szakasz – Egészségi veszélyek; „P” szakasz – Fizikai veszélyek; „E” szakasz – Környezeti veszélyek; „O” szakasz – Egyéb veszélyek. [6]

Az Európai Unió azonban nemcsak a veszélyes üzemekre készített átfogó irányelveket, hanem a közúti, vasúti s vízi szállításnál is szükségességét érezte ennek.

Az ún. CLP-rendelet az anyagok és keverékek osztályozásáról, címkézéséről és csomagolásáról ('Classification, Labelling and Packaging of substances and mixtures') szóló 1272/2008/EK rendelet. Ez általános megközelítésben minden olyan, az EU-ban letelepedett cégre vonatkozik, amely anyagot vagy keveréket gyárt, importál, felhasznál vagy forgalmaz, függetlenül az éves mennyiségtől. Az osztályozást minden anyagra és keverékre el kell végezni, majd az osztályozásnak megfelelően kell dönteni a címkézésről, csomagolásról. A CLP-rendelet az ENSZ GHS-rendszer 2007-es verzióján alapul, de a 67/548/EGK (DSD) és az 1999/45/EK (DPD) irányelvekből is átvész elemeket. [8]

A rendelet létrehozta a közösségi szinten egyeztetett osztályozással és címkézéssel rendelkező veszélyes anyagok jegyzékét, valamint osztályozási és címkézési jegyzéket állít össze. Az Európai Unió minden tagállamára érvényes rendelet 2009. január 20-án lépett hatályba,

azonban a vállalkozások terheinek enyhítése érdekében két lépcsőben vezették be: anyagok esetében 2010. december 1-től, míg keverékek esetében 2015. június 1-től kell alkalmazni.

A lépcsőzetes bevezetés értelmében a 2010. december 1. előtt, a kémiai biztonságról szóló 2000. évi XXV. törvénynek megfelelően osztályozott, címkézett, csomagolt és már forgalomba hozott anyagokat csak 2012. december 1-től kellett kötelezően a CLP-rendeletnek megfelelően újracímkézni és újracsomagolni. A 2015. június 1-ig tartó átmeneti időszakban a CLP-rendeletet a 67/548/EGK és 1999/45/EK irányelvekkel, illetve Magyarországon az ezeket átültető, a kémiai biztonságról szóló 2000. évi XXV. törvénnyel, valamint a veszélyes anyagokkal és a veszélyes készítményekkel kapcsolatos egyes eljárások, illetve tevékenységek részletes szabályairól szóló 44/2000. (XII. 27.) EüM rendelettel párhuzamosan kell alkalmazni. [9]

A nemzetközi szabályozás, mint láthatjuk, nagyon szerteágazó, s jól lefedi a veszélyes anyagok életciklusának minden egyes állomását. Az Európai Unió elegendő időt biztosít az újonnan csatlakozó tagállamok számára, hogy a meghozott intézkedésekre fel tudjanak készülni, s a rendeletet végre tudják hajtani az adott ország határain belül.

A veszélyes üzemeket érintő katasztrófavédelmi szabályozás értékelése

Magyarország EU-csatlakozására 2004. május 1-én került sor. Innentől kezdve Magyarországtól is megkövetelték az EU-s jogszabályok érvényesítését, végrehajtását, illetve jogrendünkbe történő átültetését is. Hazánk 2003. január 1-jei határidővel vállalta, hogy a veszélyes anyagokkal kapcsolatos, súlyos balesetek elleni védekezést szolgáló Seveso II. EU-irányelvet integrálja a hazai joganyagba, s végrehajtja az abban foglaltak megvalósítását.

Az irányelv rendelkezéseit a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel szembeni 1999. évi LXXIV. törvény IV. fejezete (hatályos: 2002. január 1-től) és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel szembeni 2/2001. (I. 17.) kormányrendelet (hatályos: 2002. január 1-től 2011. december 31-ig) tette a magyar jogrend részévé.

A szakhatósági feladatokat is szabályozta a Műszaki Biztonsági Főfelügyelet (MBF) veszélyes ipari üzemekre vonatkozó szakhatósági hozzájárulásának kiadásával kapcsolatos eljárásairól, valamint a veszélyes tevékenységekkel összefüggő adatközlési és bejelentési kötelezettségekről szóló 42/2001. (XII. 23.) GM rendelet (hatályos: 2002. január 1-től).

A 2/2001. kormányrendeletet hatályon kívül helyezte a 18/2006. (I. 26.) kormányrendelet, amelynek hatálya kiterjedt az összes veszélyes ipari üzemre, ahol a veszélyes anyagok az 1. melléklet alapján azonosítható, legalább alsó küszöbértéket elérő mennyiségben jelen vannak. Ezek megalkotásával és alkalmazásával Magyarország eleget tett jogharmonizációs kötelezettségeinek. [10]

2011-ben a katasztrófavédelemmel kapcsolatos jogi szabályozási rendszert megreformálták. Az Országgyűlés a lakosság biztonságának és biztonságérzetének növelése céljából, a természeti és civilizációs katasztrófák elleni védekezés hatékonyságának fokozása, a katasztrófavédelmi szervezetrendszer erősítése, a katasztrófavédelmi intézkedések eredményességének növelése érdekében megalkotta a 2011. évi CXXVIII. törvényt, a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. A törvény IV. fejezete foglalkozik a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel. Végrehajtási rendelete a 219/2011. (X. 20.) kormányrendelet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről.

A katasztrófavédelmi törvény szerint a veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemre, a veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítményre építési engedély csak a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szerve (továbbiakban: hatóság) katasztrófavédelmi engedélye alapján adható. Veszélyes tevékenység kizárólag a hatóság katasztrófavédelmi engedélyével végezhető. Az építési engedélyezéshez és a veszélyes tevékenység végzéséhez szükséges katasztrófavédelmi engedély iránti kérelemhez az üzemeltetőnek csatolnia kell a biztonsági jelentés vagy biztonsági elemzés két példányát.

A biztonsági elemzés és jelentés veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzésre és elhárítására vonatkozó előírásait úgy kell kialakítani, hogy az képes legyen biztosítani az egészség és a környezet magas fokú védelmét.

A hatóság a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzése, valamint a jogszabályban, illetve hatósági határozatban foglalt kötelezettségek teljesülése érdekében hatósági ellenőrzést tart. A hatóság a IV. fejezet hatálya alá tartozó üzemekre vonatkozóan koordinálja az ágazati hatósági feladatokat ellátó szervezetek (társhatóságok) hatósági ellenőrzéseit, ennek keretében a társhatóságok részére javaslatot tesz hatósági ellenőrzésre, több társhatóság bevonásával együttes ellenőrzéseket szervez (supervisori ellenőrzés).

A veszélyes anyaggal foglalkozó üzem telephelye szerint illetékes polgármesternek biztosítania kell, hogy a lakosság véleményt nyilváníthasson az új, veszélyes anyagokkal foglalkozó üzem építésére vagy a már működő ilyen üzem tevékenységének jelentős változtatására vonatkozó engedély kiadása előtt.

Ha az üzemeltető a biztonságos működéssel kapcsolatos kötelezettségeit nem teljesíti és a biztonságos üzemeltetés feltételeiben súlyos hiányosság jelentkezik, akkor a hatóság az engedély visszavonásával a veszélyes tevékenység folytatását megtiltja.

A hatóság katasztrófavédelmi bírság kiszabására jogosult:

- engedély nélkül végzett engedélyköteles tevékenység végzése esetén,
- a IV. fejezetben és a végrehajtási rendeletekben vagy az azok alapján meghozott hatósági döntésben foglalt előírások elmulasztása esetén,
- a veszélyes tevékenységgel kapcsolatos súlyos balesettel vagy üzemzavarral összefüggésben megelőző, elhárító és helyreállító intézkedésekre vonatkozó kötelezettség be nem tartása esetén. [11]

A hatóságnak kell gondoskodnia a veszélyeztetettség elemzéséről, a települések kockázatbecsléséről, a települések katasztrófavédelmi besorolásáról, a veszély-elhárítási tervek elkészítéséről. Lehetősége nyílik az állampolgárokat – azok polgári védelmi kötelezettsége miatt – polgári védelmi szervezetekbe beosztani, hogy szükség esetén a polgármester mozgósíthassa őket. A polgári védelmi szervezeteket fel kell készítenie mind elméletben, mind gyakorlatban.

A hatóság feladatai közé sorolható a lakosság védelme is, melyről az egyéni, kollektív, a helyi és távolsági védelem útján gondoskodik. A riasztórendszerek karbantartása s a lakosság megfelelő tájékoztatása sem elhanyagolható.

A veszélyes anyagokkal foglalkozó üzem üzemeltetőjének belső védelmi tervet kell készítenie. A belső védelmi terv a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek kialakulásának megelőzését, a balesetek elhárítását, következményeinek mérséklését szolgáló intézkedések megtételét, az értesítési, riasztási, felkészítési feladatok veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemben, veszélyes anyagokkal foglalkozó létesítményen belüli végrehajtásának rendjét, feltételeit szabályozó üzemeltetői okmány. A belső védelmi tervben megjelölt feladatok végrehajtásához szükséges feltételeket az üzemeltető biztosítja. [12]

A veszélyeztetett településeken külső védelmi tervet kell készíteni. Az ehhez szükséges adatszolgáltatás, valamint a hatóság tájékoztatása a bekövetkezett változásokról az üzemeltető kötelessége. A külső védelmi terveket a hivatásos katasztrófavédelmi szerv területi szerve a veszélyeztetett települések polgármestereinek közreműködésével készíti el.

A küszöbérték alatti üzem üzemeltetője a veszélyes anyagokkal kapcsolatos tevékenységet bejelenti a hatóságnak. Az üzemeltető kötelessége elkészíteni a súlyos káresemény elhárítási tervét, melyet a hatóság értékkel, és dönt a katasztrófavédelmi engedély kiadásáról.

Az üzemeltető minden esetben köteles a hivatásos katasztrófavédelmi szerv területi szerve ügyeleti szolgálata útján a hatóságot, továbbá a megyei védelmi bizottság elnökét és a veszélyeztetett települések polgármestereit haladéktalanul tájékoztatni a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleset, üzemzavar körülményeiről, a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetben, üzemzavarban szereplő veszélyes anyagokról, a lakosságra, az anyagi javakra és a környezetre gyakorolt hatások értékeléséhez szükséges adatokról, valamint a megtett intézkedésekről. [12]

Veszélyes ipari üzemek védelme a szándékos károkozás ellen

A szándékos károkozás és a súlyos balesetek elleni védekezésről szóló jogi szabályozás kapcsolata történeti síkon az ún. Seveso- és terrorizmusfolyamat elemeként egy budapesti EU-konferenciával indult.

A Seveso II. Irányelv Illetékes Hatóságok Bizottsága (IHB), illetve az Akcióprogramért és a Közösségi Polgári Védelmi Mechanizmusért Felelős Bizottság közös munkaértekezlete 2005. április 28–29. között a BM Nemzetközi Oktatási Központban zajlott. A rendezvény az *Ipari létesítmények védelme a szándékos károkozás ellen* címet viselte, amely napjaink kiemelkedő biztonsági témaköreinek, a terrorizmus elleni harcnak, a kritikusingrastruktúra-elemzésnek és a veszélyes ipari üzemek biztonsági kérdéseinek kapcsolódási pontjait vizsgálta.

A munkaértekezleten 23 EU-tagállam és az Egyesült Államok 52 tűz- és polgári védelmi, műszaki biztonsági, környezetvédelmi és más rendvédelmi szervezetektől érkezett képviselője vett részt. A rendezvény szakmai programját az Európai Bizottság Környezeti Főigazgatóság Polgári Védelmi Főosztály és az EU Közös Kutatási Központ Isprai intézeténél működő Súlyos Baleseti Veszélyek Iroda – a BM OKF-el együttműködésben – készítette elő. [13]

Az EU és a terrorizmus

A terrorizmussal kapcsolatos nemzetközi (ENSZ, NATO, EU, EU Tanács) biztonságpolitikai együttműködés az Egyesült Államok ellen 2001. szeptember 11-én végrehajtott támadás, valamint a 2004. márciusi madridi terrorakció következtében fokozódott. A konferencia és munkaértekezlet témája az európai együttműködés erősítése és az európai dokumentumok végrehajtása volt.

Az Európai Unió 2003 decemberében elfogadta az Európai Biztonsági Stratégiát, melynek címe: *Egy biztonságos Európa egy jobb világban*. A dokumentum a főbb fenyegető tényezők között megemlíti, hogy a nemzetközi terrorizmus stratégiai jellegű fenyegetést jelent, Európa pedig egyaránt célpontja és bázisa a terroristáknak.

Az Európa Tanács 2004. március 25-i jelentésében a terrorizmus elleni küzdelem lehetséges eszközeként megnevezte azon szabályokat, amelyek elősegítik a biztonság növelését. A Tanács felsorolja a fejlesztendő területeket annak érdekében, hogy a tagállamok felkészülhessenek egy esetleges terrortámadásra. E főbb területek a lakosságvédelem, az alapvető szolgáltatások védelme, egyes termelő ágazatok elősegítése, riasztórendszerek kiépítése. Az Európai Biztonsági Stratégia hangsúlyozza: napjaink összetett problémáival egyetlen állam sem képes egyedül megbirkózni, ezért kiemelten kezelendő a nemzetközi együttműködés fontossága. 2004. október 20-án fogadták el az Európai Bizottság által az Európai Tanács és az Európai Parlament részére készített, terrorizmus elleni harc témájú nyilatkozatokat, amelyek közül az egyik a felkészüléssel és a baleseti következmények elhárításával foglalkozik.

Az EU terrorizmus elleni stratégiájának végrehajtásaként a Seveso IHB 12. ülésén (2004. október 6–8.) – magyar javaslat alapján – döntés született az IHB és a Polgári Védelmi Akcióprogramért felelős munkabizottságok közös, a „veszélyes ipari üzemek külső támadások általi baleseti hatásaira való felkészüléssel és baleset-elhárítással” foglalkozó

munkacsoportjának (továbbiakban: Közös Munkacsoport) felállításáról. A Közös Munkacsoport 2004. november 15-én tartotta első értekezletét.

A munkaértekezleten megállapították, hogy a veszélyes ipari üzemek a terrorizmus elleni harc tekintetében kiemelten érzékeny területként (kritikus infrastruktúráként) definiálhatók, hiszen a baleseti hatások súlyos, akár katasztrofális következményekkel is járhatnak a lakosságra, a környezetre és az anyagi javakra.

A tagállamok egy része nem nyilatkozott biztonsági (security) kérdésekben, mivel azt egyértelműen tagállami kompetenciába és bizalmas körbe sorolják. A Seveso-üzemek vonatkozásában számos hatóság és rendvédelmi szerv működik együtt az államigazgatás különböző szintjein. A katasztrófavédelem (polgári védelem) kizárólag védelmi és felkészülési jellegű információt szolgáltat. A biztonsági tervezést a rendőrség irányítja és az üzemeltető hajtja végre, igen szigorú adatvédelmi (titokvédelmi) szabályokat betartva. A veszélyhelyzetkezelésről egyöntetű a vélemény: a védekezés szempontjából nem érdekes a balesetet kiváltó ok (belső vagy külső), így a tagállamok javasolták az együttműködés szűkítését a megelőzésre és felkészülésre (a védelmi tervezésre és a lakossági tájékoztatásra).

A Seveso ipari üzemek nem egyértelműen tartoznak a kritikus infrastruktúrák közé, csak azok, amelyeknél a baleseti eseménysor alapján mérgező anyagok terjedése vagy gyúlékony gázok felhője robbanóelegyet alkotva veszélyeztethetik a környező lakosságot.

Hazai végrehajtás

Az Európai Biztonsági Stratégia elemei beépültek a Magyar Köztársaság 2004. március 31-én elfogadott új nemzeti biztonsági stratégiájába (2073/2004. [III. 31.] kormányhatározat), amely a terrorizmust globális kockázati tényezőként azonosítja.

Magyarországon a Seveso és a polgári védelmi hatóságok egy szervezetben dolgoznak, így a szakmai együttműködés napi kapcsolatot jelent. A terrorizmus elleni harcban, a súlyos ipari balesetek elleni védekezés területén a BM OKF megelőző és felkészülési jellegű szakmai segítségnyújtást biztosíthat, amely szakértői közreműködésre és elemző eszközök (szoftverek) alkalmazására terjedhet ki.

A szakértői közreműködés elemei:

- az érintett létesítmények, technológiák kiválasztása;
- csúcsesemények meghatározása;
- az ipari baleseti eseménysorok fizikai hatásainak, következményeinek elemzése;
- szakértői közreműködés a külső védelmi tervek elkészítésében és a lakosság tájékoztatásában, különös tekintettel a veszélyhelyzeti kommunikációra (a külső védekezés módjának, eszközeinek meghatározása);
- szakértői részvétel az országos, a területi és a helyi védekezési munkabizottságokban.

Magyarországon a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezés törvényi szabályozása kiterjed a különösen veszélyes üzemekre is. Az azonosított veszélyes ipari üzemeknél el kell végezni a kockázat- és következményelemzéseket. Az eredmények megjelennek a belső és a külső védelmi tervekben, illetve az üzem biztonsági irányítási rendszerében.

A BM OKF munkatársai a helyi védelmi bizottságban szakértőként és információszolgáltatóként működnek közre. A védekezésben érintett szervek a súlyos ipari balesetek elleni védekezés területén a külső védelmi tervekben rögzítetteket gyakorolják be. A begyakorlás módja a törzsfelkészítés (előadások és törzsvezetési gyakorlat), illetve a védelmi szervezetek alkalmazását és együttműködését begyakorló módszertani védelmi gyakorlatok. A begyakorlásnál a közlések rendjét, a védekezésben érintett szervezetek és eszközök módszertani alkalmazását és ennek folyamatát ismerik meg a kijelölt személyek. Ezenkívül pontosítják a védelmi és intézkedési terveket. A külső védelmi terveket a biztonsági dokumentáció nyilvános változata alapján a BM OKF területi szervei készítik el.

Kritikusinfrastruktúra-védelem a súlyos balesetek elleni szabályozás keretében

A kormány a Kritikus Infrastruktúra Védelem Európai Programjára tekintettel, a különböző ágazati feladat- és hatáskörbe tartozó kritikusinfrastruktúra-védelmi tevékenységek közös keretrendszerbe foglalásáról, ágazatközi összehangolásáról a 2080/2008. (VI. 30.) kormányhatározatot (továbbiakban: határozat) hozta, mely a kritikus infrastruktúrák védelmére vonatkozó nemzeti programról szóló Zöld Könyv alapján készült. A határozat 2. melléklete megnevezi az egyes kritikusinfrastruktúra-szektorokért felelős szervek listáját, és egyben kijelöli az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságot (OKF) az ipar területén belül a vegyi anyagok előállítása, tárolása és feldolgozása felelősének.

A kritikus infrastruktúrák védelme közös polgári védelmi és súlyosbaleset-megelőzési feladat. A hazai Seveso- és polgári védelmi hatóságok egy szervezetben (OKF) dolgoznak, így a szakmai együttműködés gördülékeny, megoldott napi kapcsolatot jelent. A kritikus infrastruktúra védelme döntő részben a katasztrófavédelem iparibaleset-megelőzési szakterületen végzett tevékenysége keretében valósul meg. A súlyos ipari balesetek elleni védekezés alapja a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek veszélyeinek ellenőrzéséről szóló 96/82/EK tanácsi irányelv, azaz a Seveso II. Irányelv – melynek bevezetése jelenleg folyamatban van hazánkban –, illetve az erre épülő, a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel szembeni 1999. évi LXXIV. törvény, továbbá a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel szembeni 18/2006. (I. 26.) kormányrendelet.

A súlyos ipari balesetek megelőzésének szakterületét érinti továbbá az ENSZ EGB Ipari Balesetek Országhatáron Túli Hatásairól szóló (Helsinki) Egyezmény bevezetése is, amiben az OKF mint végrehajtó hatóság jelentős feladatokat vállalt. Az egyezmény, melyet az Egyesült Nemzetek Szervezetének Európai Gazdasági Bizottsága keretében létrejött, az Ipari Balesetek Országhatáron Túli Hatásairól szól, Helsinkiben, 1999. március 17-én kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 128/2001. (VII. 13.) kormányrendelet hirdett ki, az országhatárokon túli hatásokat kiváltani képes ipari balesetek megelőzésére, az azokkal kapcsolatos felkészülésre és az ellenük való védekezésre, valamint az ipari balesetek megelőzésére, kölcsönös segítségnyújtás támogatására, továbbá a kutatás és fejlesztés területét érintő nemzetközi együttműködésre vonatkozik.

Az OKF közreműködik az EU súlyos ipari balesetek elleni védekezésének területén a terrorizmus elleni harc megelőzési és védekezési feladataiban, így részt vett a Seveso II. Irányelv teljesítéséért felelős Európai Bizottság mellett működő Illetékes Hatóságok Bizottsága és a Polgári Védelmi Akcióprogramért felelős, a „veszélyes ipari üzemek külső támadások általi baleseti hatásaira való felkészüléssel és baleset-elhárítással” foglalkozó közös munkabizottságában. A munkabizottságban foglalkoznak többek között a veszélyes ipari üzemek elleni támadások lehetséges következményeivel és a külső támadásra való felkészülés hatósági, megelőzési és védelmi tervezési feladataival.

A kritikus infrastruktúrák védelmében az alábbi területeken történt jelentős előrelépés a Seveso II. Irányelv végrehajtása keretein belül:

- Katasztrófák (súlyos ipari balesetek) megelőzése és következményeinek csökkentése.
- Szándékos károkozás, terrorcselekmények káros következményeinek csökkentése.
- Termelés kiesés megelőzése.

A súlyos ipari balesetek elleni védekezés, a katasztrófa megelőzése a katasztrófavédelmi feladatok egyik meghatározó eleme, összetett tevékenység, mely magában foglalja a megelőzés műszaki feladatait, a balesetek károsító hatásainak csökkentését, valamint a lakosság védelmét szolgáló intézkedéseket.

A hatósági engedélyezési és felügyeleti, valamint a katasztrófavédelmi feladatok eljárásainak alapja a Seveso II. Irányelv hatálya alá tartozó veszélyes ipari üzemek által készített biztonsági dokumentáció (biztonsági jelentés és elemzés). Ennek rendeltetése az, hogy az üzemeltető bizonyíthassa: az általa folytatott veszélyes tevékenység nem jár a meghatározottnál nagyobb kockázattal, és minden elvárhatót megtett az esetleges súlyos balesetek megelőzésére és a következmények elhárítására. [14]

A biztonsági dokumentációt a hatóság és a szakhatóság csak abban az esetben fogadja el, ha meggyőződött arról, hogy annak tartalma a valóságnak megfelel, az előbbi feltételek bizonyítottak, a kockázatok azonosítottak, a következmények csökkentése megvalósítható. A dokumentáció elfogadását követően a hatóság kijelöli a veszélyességi övezeteket az üzem körül, amit az érintett település polgármestere megjelenít a településrendezési tervben, amely fontos eleme az irányelv szabályozásának, és biztosítja azt, hogy az üzem

biztonsági dokumentációjában megjelenített veszélyeztetést az üzem környezetében végrehajtandó fejlesztések során figyelembe vegyék.

A szándékos károkozások és terrorcselekmények megelőzése érdekében a Seveso II. Irányelv szerint azonosított veszélyes tevékenységek közül kiválasztották a különösen veszélyes anyagokkal (mérgező, tűz- és robbanásveszélyes anyagokkal) foglalkozó és a lakosságot, illetve lakott településeket veszélyeztető veszélyes ipari üzemeket.

A súlyos ipari balesetek veszélyeinek elemzése kiterjed a balesetek külső okainak (dominóhatás, szándékos károkozás és terrorcselekmények) vizsgálatára is. Az engedélyezési és felügyeleti ellenőrzési rendszer része a megelőző intézkedések és technikai eszközök megfelelőségének vizsgálata. Az eljárások és eszközök alkalmazása beépül az üzem biztonsági irányítási rendszerébe, és része a belső védelmi tervezési intézkedéseknek. Külső védelmi tervezés keretében a bekövetkezett balesetek kiváltó okainak vizsgálata nélkül folyik a beavatkozás, a mentés és a lakosságvédelem megszervezése és végrehajtása.

A termelés kiesés megelőzéséhez meghatározták az esetlegesen fellépő veszélyeket az ipari üzemben belül, majd ezek ismeretében a baleset elkerülése érdekében meghozandó megelőzési intézkedéseket. Továbbá az esetlegesen kialakuló balesetek hatásainak elemzése útján, illetve ha bekövetkezett a baleset, akkor a baleseti következmények csökkentésén keresztül megvalósítható a kritikus infrastruktúrák védelme a termelés kiesés csökkentése érdekében.

A veszélyes ipari üzemeknek a termelés kiesés megelőzésével foglalkozó tevékenysége szorosan összefügg a súlyos ipari balesetek elleni védekezésről szóló szabályozás keretében készülő veszélyeztetettség elemzéssel, illetve a biztosítótársaságok tevékenységével. A személyi és technikai eszközöket érintő intézkedések itt is beépülnek a biztonsági irányítási rendszerbe és a belső védelmi tervbe.

A súlyos ipari balesetek elleni védekezéssel kapcsolatos feladataink között folyamatosan működtetjük a hatósági engedélyezési és felügyeleti ellenőrzési rendszert.

A felső küszöbértékű üzemek esetében a lakosság védelme és tájékoztatása céljából külső védelmi terv és lakossági tájékoztató kiadvány készül.

A biztonsági dokumentáció elbírálásának eredményeként megtörtént a lakosság egyéni védőeszközzel való ellátása, valamint folyamatban van a veszélyes üzemek környezetében kialakítandó vegyi monitoring és lakossági riasztórendszer telepítése, illetve a katasztrófavédelmi szervek veszélyhelyzeti (vegyi) felderítő képességének fokozása.

A veszélyes ipari üzemek környezetében vegyi monitoring, valamint lakossági riasztó- és tájékoztató rendszer (MoLaRi) épült ki. A MoLaRi-rendszer kiépítése 20 veszélyes ipari üzem környezetében valósult meg. Az ennek alkalmazásával nyert információ integrálása adalékul szolgálhat a kritikusinfrastruktúra-védelem szükség szerint létrehozandó, a következménykezelés, valamint településbiztonság céljait megvalósító monitoringrendszereinek kialakításához is. Ez alapján elmondható, hogy a MoLaRi-rendszer nemcsak a tájékoztatás veszélyhelyzetben végzendő feladatainak sikeres meg-

oldásához járul hozzá, hanem rendeltetésszerű alkalmazásával nagyban javítható a lakosságvédelem települési feladatainak hatékonysága, a következményekre való gyorsabb és adekvátabb reagálás. [14]

Az ENSZ EGB Egyezmény biztosítja a környező országok kritikus infrastruktúráinak védelmét. Tekintetbe véve azt a tényt, hogy az ipari baleseteknek lehetnek káros hatásai az országhatárokon túl is, ezért szükséges az államok közötti együttműködés. Magyarország minden szomszédos állammal két- vagy háromoldalú együttműködési rendszert tart fenn, melynek keretében az országhatárok közelében lévő veszélyes ipari üzemek feltérképezése már lezajlott, a kölcsönös információcsere és együttműködés folyamatossága biztosított. Az egyezmény keretén belül az érintett államok között aktív nemzetközi együttműködés született a balesetek országhatáron túli hatásainak megelőzése, a védekezés és az arra való felkészülés érdekében, a kitűzött fő célok elérésének támogatására és a megfelelő szinten folyó együttműködés erősítésére a balesetek bekövetkezését megelőzően, azok bekövetkezése idejére és a balesetek utánra egyaránt.

Magyarországon – a terrorizmus elleni harc megelőzési és védekezési feladataival összhangban – a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel kapcsolatos hatósági tevékenység kiterjed az e körben azonosított különösen veszélyes üzemekre is. Az azonosított veszélyes ipari üzemeknél is elkészültek a kockázat- és következményelemzések, melyek eredményei megjelennek a belső és a külső védelmi tervekben, illetve az üzemek biztonsági irányítási rendszerében is. Az azonosított üzemeknél tervszerű és egyedi felügyeleti ellenőrzéseket tartunk. [15]

Következtetések, összegzés

Megállapítható, hogy a veszélyes üzemekkel kapcsolatos hatósági engedélyezési, felügyeleti ellenőrzési és katasztrófavédelmi tevékenységeken, valamint a Seveso II. Irányelv és az ENSZ EGB Egyezmény teljesítésén keresztül a katasztrófavédelem többségében eleget tesz a létfontosságú rendszerek és létesítmények vonatkozásában végzendő hatósági feladatoknak.

A veszélyes üzemek kötelezettsége a biztonsági dokumentációk elkészítésére, a végrehajtott kockázatelemzési, a biztonsági rendszer működtetési és védelmi tervezési tevékenysége lefedi a létfontosságú rendszerekkel és létesítményekkel kapcsolatos szabályozásban, a biztonsági tervben foglalt üzemeltetői kötelezettségeket.

Irodalomjegyzék

- [1] Kossa György: Iparbiztonság – feladatok és kihívások a jövő védelmében. *Védelem – Katasztrófa-, Tűz- és Polgári Védelmi Szemle*, 18: (6) 49–50. o. (2011), ISSN: 1218-2958
- [2] Kátai-Urbán Lajos – Révai Róbert: Possible Effects of Disasters Involving Dangerous Substances Harmful to the Environment, Human Life and Health. A veszélyes anyagokkal kapcsolatos katasztrófák lehetséges, környezetet, emberi életet és egészséget károsító hatásai. *Bolyai Szemle*, XXII. (2) 151–158. o. (2013)
- [3] Luciano Fabbri – Michael Struckl – Maureen Wood: Útmutató a 2003/105/EK irányelvvel módosított 96/82/EK irányelv (Seveso II.) követelményeit kielégítő biztonsági jelentés készítéséhez. Végleges változat. Ispira, 2005. www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=seveso_hatosag_index (letöltés: 2014. 09. 12.)
- [4] Az egyes ipari tevékenységek súlyos baleseti veszélyeiről szóló 82/501/EGK Irányelv.
- [5] A Tanács 96/82/EK (Seveso II.) Irányelve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek ellenőrzéséről.
- [6] Az Európai Parlament és a Tanács 2003/105/EK irányelve (2003. december 16.) a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek veszélyeinek ellenőrzéséről szóló 96/82/EK tanácsi irányelv módosításáról.
- [7] Az Európai Parlament és a Tanács 2012/18/EU (Seveso III.) Irányelve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek veszélyének kezeléséről, valamint a 96/82/EK tanácsi irányelv módosításáról és későbbi hatályon kívül helyezéséről.
- [8] A GHS osztályozási rendszere. Országos Kémiai Biztonsági Intézet. www.okbi.hu/index.php/hu/osztalyozas-ghs (letöltés: 2014. 01. 25.)
- [9] Vállalkozások kötelezettségei. Országos Kémiai Biztonsági Intézet. www.okbi.hu/index.php/hu/vallalkozasok-ghs (letöltés: 2014. 01. 25.)
- [10] Kátai-Urbán Lajos – Csen Gábor – Deák György – Kozma Sándor – Popelyák Pál – Sándor Annamária – Szakál Béla – Vass Gyula: Ipari biztonsági kézikönyv. Budapest, 2003.
- [11] Kossa György: Industrial safety – tasks and challenges to protect the future. Iparbiztonság – feladatok és kihívások a jövő védelmében. *Védelem – Katasztrófa-, Tűz- és Polgári Védelmi Szemle*, 18: (6) 49–50. o. (2011), ISSN: 1218-2958
- [12] Szakál Béla – Cimer Zsolt – Kátai-Urbán Lajos – Sárosi György – Vass Gyula: *Iparbiztonság I.: Veszélyes anyagok és súlyos baleseteik az iparban és a közlekedésben*. Budapest, SZIE Ybl Miklós Építéstudományi Kar, Tűzvédelmi és Biztonságttechnikai Intézet, 2012. 113 o. ISBN: 978-963-89073-3-2
- [13] Jelentés – Kritikus Infrastruktúra Védelmi Munkaértekezlet és Gyakorlat. Göd, 2009. október 29–30. Budapest, Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, 2009.
- [14] Előadás-gyűjtemény – Kritikus Infrastruktúra Védelmi Munkaértekezlet és Gyakorlat. Göd, 2009. október 29–30. Budapest, Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, 2009.
- [15] Szakmai összefoglaló a kritikus infrastruktúra védelmére vonatkozó nemzeti programról szóló Zöld Könyvben meghatározott katasztrófavédelmi feladatok teljesítéséről. Budapest, BM OKF, 2011.

Protection of Dangerous Industrial Establishments against Intentional Damage

KÁTAI-URBÁN LAJOS – PELLÉRDI REZSŐ – VASS GYULA

As a result of the appearance of the New Disaster Management Regulations in 2012, a unified Industrial Safety Authoritative and Supervision System was set fully operational on national, regional and local levels in Hungary. This paper introduces the nature of protection against intentional damage concerning dangerous industrial establishments.

Keywords: Industrial safety, protection against intentional damage, disaster management, Hungary